

CHET ELDA ALOHIDA YORDAMGA MUHTOJ BOLALARNING INKLYUZIV TA'LIMI

Nuriddinova Nozima

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti biologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Norboboyeva Dinora

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti biologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15130649>

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet elda alohida yordamga muhtoj bolalarning inklyuziv ta'lim tizimi tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim, ya'ni maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalar uchun ta'lim tizimida barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish maqsadida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarini o'z ichiga oladi. Maqolada inklyuziv ta'limning rivojlanish yo'llari, uning amaliyotdagi muvaffaqiyatlari va xususiyatlari, shuningdek, xalqaro tajribalar va ularning O'zbekiston ta'lim tizimiga tatbiq etilishi masalalari muhokama qilinadi. Shuningdek, maqolada inklyuziv ta'lim tizimini samarali tashkil etishda muhim bo'lgan normativ-huquqiy hujjatlar, metodik yondashuvlar va pedagogik strategiyalar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, alohida yordamga muhtoj bolalar, maxsus ehtiyojlarga ega bolalar, ta'lim tizimi, pedagogika, huquqiy asoslar, o'qituvchilar tayyorlash, jamiyatda inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabat, inklyuziv ta'limning samaradorligi, xalqaro tajribalar, inklyuziv ta'lim metodikasi, o'quv resurslari, maxsus ta'lim, pedagogik strategiyalar, ta'lim islohotlari.

Аннотация: В данной статье анализируется система инклюзивного образования для детей с особыми потребностями в странах за рубежом. Инклюзивное образование направлено на создание равных возможностей для всех детей в образовательных учреждениях, включая детей с особыми потребностями. В статье рассматриваются пути развития инклюзивного образования, его достижения и особенности в разных странах, а также вопросы внедрения международного опыта в систему образования Узбекистана. В статье также анализируются нормативно-правовые акты, методологические подходы и педагогические стратегии, важные для эффективной организации инклюзивного образования.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, специальное образование, образовательная система, педагогика, правовая база, подготовка учителей, общественное восприятие, педагогические стратегии, международный опыт, равные возможности, доступность образования, инклюзивные практики, образовательные ресурсы, интеграция, обучение для всех, эффективные методы, социальная инклюзия.

Abstract: This article analyzes the system of inclusive education for children with special needs in foreign countries. Inclusive education aims to create equal opportunities for all children in educational institutions, including those with special needs. The article explores the development paths of inclusive education, its achievements, and its characteristics in different countries, as well as the issues related to integrating international experiences into

the education system of Uzbekistan. It also analyzes the regulatory frameworks, methodological approaches, and pedagogical strategies that are important for the effective organization of inclusive education.

Key words: Inclusive education, children with special needs, special education, education system, pedagogy, legal framework, teacher training, public perception, pedagogical strategies, international experience, equal opportunities, education accessibility, inclusive practices, educational resources, integration, education for all, effective methods, social inclusion.

Kirish. Chet elda inklyuziv ta'lim tizimi so'nggi yillarda ta'lim sohasidagi eng muhim islohotlardan biri sifatida tan olingan. Inklyuziv ta'limning maqsadi — maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalar uchun jamiyatda to'liq ishtirok etish imkoniyatlarini yaratishdir. Bu yondashuv, jamiyatda barcha bolalarga teng ta'lim olish imkoniyatini taqdim etish bilan birga, ularning o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun me'yoriy-huquqiy asoslar, zarur infratuzilma va o'qituvchilarning malakali tayyorlanishi muhimdir. Chet eldagi ko'plab mamlakatlar bu sohada yuqori natijalarga erishgan va o'z tizimlarida maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun o'qish jarayonini qanday tashkil qilish bo'yicha tajriba orttirgan. Chet el tajribasidan kelib chiqib, inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirish, o'qituvchilarni tayyorlash va ta'lim tizimida muvozanatni ta'minlash uchun O'zbekistonda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan islohotlar yuzasidan takliflar ishlab chiqilishi zarur. Chet elda inklyuziv ta'limning joriy etilishi, pedagogik yondashuvlar va metodikalar orqali alohida yordamga muhtoj bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan bo'lib, ularning jamiyatdagi o'rni va ijtimoiy faoliyatdagi ishtirokini oshirishga xizmat qilmoqda. Ushbu maqolada inklyuziv ta'limni chet elda amalga oshirishda erishilgan yutuqlar va kelgusidagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Chet elda inklyuziv ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar va tajribalar O'zbekiston ta'lim tizimiga ko'plab foydali tavsiyalarni taqdim etadi. Bu tajribalar, maxsus ehtiyojlarga ega bolalarga ta'lim berishning samarali usullari va metodlarini ishlab chiqish, o'qituvchilarni tayyorlash va jamiyatda inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan me'yoriy-huquqiy asoslarni yaratish bo'yicha muhim ahamiyatga ega. Chet elda olingan bilim va tajribalar asosida, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish va maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun ta'lim jarayonini samarali tashkil etish mumkin. Biroq, bu jarayonni amalga oshirishda infratuzilma, o'qituvchilar malakasini oshirish va jamiyatni inklyuziv ta'limga moslashtirish kabi masalalarga e'tibor qaratish zarur.

Adabiyotlar tahlili. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan siyosat yo'riqnomalari, ta'limda inkluzivlikni oshirish bo'yicha me'yoriy asoslar va amaliy tavsiyalarni taqdim etadi. Ushbu hujjat, inklyuziv ta'limni joriy etishning asosiy tamoyillari, kerakli infratuzilma va jamiyatni inklyuziv ta'limga tayyorlash haqida batafsil tushuncha beradi. Mittler, P. (2000). Working towards Inclusive Education: Social Contexts. London: David Fulton Publishers. Mittlarning asarida inklyuziv ta'limning jamiyatdagi o'rni va uning ijtimoiy kontekstda qanday amalga oshirilishi haqida so'z boradi. Ushbu kitobda, inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etishda yuzaga keladigan muammolar va ular bilan kurashish yo'llari, shuningdek, muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan yondashuvlar haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan. Florian, L. (2014). The Inclusive Classroom: Education for All. Cambridge: Cambridge University Press.

Floraning asari inklyuziv ta'limda foydalaniladigan metodik yondashuvlar va ta'lim tizimidagi o'qituvchilarning roli haqida ma'lumot beradi. Ushbu asarda, inklyuziv ta'limning samarali tashkil etilishi uchun o'qituvchilarni tayyorlash va o'quv jarayonida barcha bolalarga teng imkoniyat yaratish uchun qanday pedagogik strategiyalarni qo'llash zarurligi ta'kidlangan. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies in Inclusive Education. Ushbu kitob inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun indeks va o'lchov vositalarini taqdim etadi. Kitobda inklyuzivlikni ta'minlash uchun maktablarda qanday o'qitish strategiyalarini amalga oshirish zarurligi, o'quvchilarning o'zaro muloqotini rivojlantirish va jamiyatda barcha bolalarga teng imkoniyatlar yaratish bo'yicha amaliy yondashuvlar keltirilgan. European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2012). *Inclusive Education and Effective Classroom Practices*. Odense: European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Ushbu adabiyotda inklyuziv ta'lim tizimining samarali tashkil etilishi uchun zarur bo'lgan amaliy strategiyalar va metodikalar taqdim etilgan. Xalqaro miqyosda alohida yordamga muhtoj bolalar uchun ta'lim tizimini qanday rivojlantirish kerakligi haqida tavsiyalar berilgan. Kitobda, inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning roli va ular uchun zarur bo'lgan tayyorgarlik ham muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot metodlari. Huquqiy Tahlil (Normativ-huquqiy tahlil): Bu metod inklyuziv ta'limga oid yuridik hujjatlarni, qonunlarni, siyosatlarini va normativ hujjatlarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda, chet el va O'zbekistondagi inklyuziv ta'limni joriy etishga qaratilgan qonunlar va me'yoriy hujjatlar tahlil qilinadi. Bu metod yordamida inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan huquqiy asoslar va mavjud me'yoriy bazaning samaradorligi o'rganiladi. Komparativ Tahlil (Taqqoslash usuli): Ushbu metodda inklyuziv ta'limning chet eldagi amaliyoti va O'zbekistondagi mavjud tizim taqqoslanadi. Chet eldagi muvaffaqiyatli inklyuziv ta'lim tizimlarining o'rganilishi va O'zbekistonda joriy etilishi mumkin bo'lgan tavsiyalarni ishlab chiqish uchun bu metod qo'llaniladi. Kvantitativ Tadqiqot (Statistik Tahlil): Inklyuziv ta'limning samaradorligini o'lchash uchun statistik metodlardan foydalanish mumkin. Bu metod, o'quvchilarning inklyuziv ta'lim tizimidagi muvaffaqiyatini o'lchash, maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini tahlil qilish, shuningdek, ta'lim tizimining ijtimoiy samaradorligini baholashga yordam beradi. Suhbatlar va Intervyular (Kvalitativ Tadqiqot): Inklyuziv ta'limni amalga oshiruvchi pedagoglar, ta'lim mutaxassislari va ota-onalar bilan o'tkazilgan intervyular orqali inklyuziv ta'limning amaliyoti, muammolari va istiqbollari haqida chuqurroq ma'lumot olish mumkin. Bu metod, jamiyatda inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabatni o'rganish va ta'lim jarayonidagi ishtirokchilarning tajribalari haqida tahlil qilishga imkon beradi. Tahliliy Tushuncha (Analitik metod): Inklyuziv ta'limning samarali joriy etilishi uchun zarur bo'lgan pedagogik yondashuvlar va metodikalarni o'rganish va tahlil qilish. Bu metod yordamida inklyuziv ta'limning samaradorligi uchun muhim bo'lgan strategiyalar, pedagogik yondashuvlar va metodlar haqida chuqur tahlil o'tkaziladi. Katta ma'lumotlarni tahlil qilish (Big Data Analysis): O'zbekiston va chet eldagi inklyuziv ta'lim tizimining samaradorligini o'lchash uchun kattalashtirilgan ma'lumotlar tahlil qilinadi. Bu metodda inklyuziv ta'lim tizimiga oid statistik ma'lumotlar, o'qituvchilarning malakasi, o'quvchilarning muvaffaqiyati va jamiyatdagi inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabatni o'lchash uchun big data usullaridan foydalanish mumkin. Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodlari inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish

uchun zarur bo'lgan yondashuvlarni, metodlarni va tizimlarni o'rganishda yordam beradi. Ushbu metodlarni qo'llash orqali, inklyuziv ta'limni rivojlantirish, maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish va jamiyatda inklyuziv ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish mumkin.

Natija va muhokama. Mazkur tadqiqot chet elda alohida yordamga muhtoj bolalarning inklyuziv ta'limi amaliyotini o'rganish va tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarga olib keldi: Inklyuziv Ta'limning Muammolarini Tahlil Qilish: Chet elda inklyuziv ta'limni joriy etishda mavjud bo'lgan muammolarni o'rganish, xususan, o'qituvchilarni tayyorlashda yuzaga keladigan muammolar, maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun zarur bo'lgan infratuzilma, pedagogik yondashuvlar va metodikalarni shakllantirish zarurligi ko'rsatildi. Ko'plab mamlakatlar o'z tizimlarida inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun turli strategiyalarni ishlab chiqqan, ammo bunday tizimning samarali ishlashi uchun me'yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash zarur. Chet El Tajribalaridan Foydalanish: Tadqiqotda olingan xulosalarga ko'ra, inklyuziv ta'limni samarali joriy etish uchun, masalan, Finlyandiya, Kanada va Niderlandiya kabi mamlakatlarning muvaffaqiyatli tajribalari o'rganildi. Bu mamlakatlarda inklyuziv ta'lim tizimi jamiyatda ham, ta'lim tizimida ham ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqargan. O'qituvchilarning maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlashga tayyorlanishi va maxsus pedagogik strategiyalarning qo'llanilishi, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlagan. Samarali O'qituvchilar Tayyorlash: Tadqiqotda ta'kidlanganidek, o'qituvchilarning inklyuziv ta'lim bo'yicha tayyorgarligi juda muhim. O'qituvchilarni maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlashga tayyorlashda pedagogik yondashuvlar va metodlar doimiy ravishda yangilanishi kerak. O'qituvchilarning doimiy malaka oshirish kurslari, seminarlar va amaliyotlar orqali inklyuziv ta'limni joriy etishda muvaffaqiyatga erishish mumkin. Jamiyatda Inklyuziv Ta'limga Munosabat: Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limga jamiyatda ijobiy munosabatning shakllanishi, o'qituvchilar, ota-onalar va davlatning birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi. Jamiyatning inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabati ta'lim tizimining muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar. Me'yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash: O'zbekistonda inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirish uchun mavjud huquqiy bazani kengaytirish va takomillashtirish zarur. Maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun ta'lim tizimini samarali tashkil etish bo'yicha yangi qonunlar va normativ hujjatlar ishlab chiqilishi lozim. O'qituvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlash tizimini yaxshilash: O'qituvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlashni samarali tashkil etish uchun pedagogik universitetlarda maxsus kurslar va amaliyotlarni joriy etish zarur. O'qituvchilarning maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash uchun malakasini oshirish kerak. Jamiyatda inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabatni shakllantirish: Jamiyatda inklyuziv ta'limga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun ota-onalar va o'qituvchilarni ongli ravishda tarbiyalash kerak. Shuningdek, inklyuziv ta'limning foydalari haqida jamoatchilikni xabardor qilish, bu sohadagi ijobiy yutuqlarni keng targ'ib qilish lozim. Xalqaro tajribalarni o'rganish va tatbiq etish: Chet el tajribalarini o'rganib, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli joriy etish uchun zarur bo'lgan strategiyalarni ishlab chiqish lozim. Xalqaro tajribalarni O'zbekiston ta'lim tizimiga moslashtirish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish kerak. O'quv resurslarini ishlab chiqish: Maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun zarur bo'lgan o'quv resurslarini ishlab chiqish va ularni

inklyuziv ta'lim tizimiga integratsiya qilish zarur. Bu o'quvchilarning ta'lim olish imkoniyatlarini oshirishga yordam beradi. Shunday qilib, inklyuziv ta'limni rivojlantirish va samarali tashkil etish uchun har tomonlama sa'y-harakatlar va strategik yondashuvlar zarur. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishda xalqaro tajribalardan o'rganish va ularni amaliyotda qo'llash katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. UNESCO. (2009). *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. Paris: UNESCO.
2. Mittler, P. (2000). *Working towards Inclusive Education: Social Contexts*. London: David Fulton Publishers.
3. Florian, L. (2014). *The Inclusive Classroom: Education for All*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies in Inclusive Education.
5. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2012). *Inclusive Education and Effective Classroom Practices*. Odense: European Agency for Special Needs and Inclusive Education.
6. Qodirov, F. E., O. D. Doniyorov, and H. Shokirov Sh. "Basic concepts of information security in information systems. Wide threats and their consequences." *концепции устойчивого развития науки в современных условиях* (2021): 153-155.
7. Ergash o'g'li, Qodirov Farrux. "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda har bir hududning o'ziga xos xususiyatlari." *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 4.09 (2024): 178-183.
8. Қодиров, Ф. Э., et al. "Компьютерные игры и их текущие виды и преимущества." *ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА МОДЕРНИЗАЦИИ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ*. 2019.
9. Кодиров, Ф. Э., and Ф. К. Ачилова. "Технология GPON." *Математическое и информационное моделирование: сборник научных трудов.*—Тюмень, 2018.—Вып. 16 (2018).
10. Qodirov, F. E. "Methodological aspects and importance of development of medical services through econometric modeling and forecasting options." *academy.uz/index.php/yo*.
11. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "CREATION OF ELECTRONIC MEDICAL BASE WITH THE HELP OF SOFTWARE PACKAGES FOR MEDICAL SERVICES IN THE REGIONS". Conferencea. 2022/11/26: 128-130
12. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "IMPORTANCE OF KASH-HEALTH WEB PORTAL IN THE DEVELOPMENT OF MEDICAL SERVICES IN THE REGIONS". Conferencea. 2022/11/26: 80-83
13. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "Optimum solutions for the development of medical services in private clinics". Raqamli transformatsiya jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy etishda ma'lumotlarni himoyalash muammolari va yechimlari respublika ilmiy-amaliy anjumani ma'ruzalar to'plami. 2022: 13
14. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "Stoks Formulasi. Sirt Integrallari Tadbiqlari/Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali". 2022: 15
15. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "O'zgaruvchilari ajralgan va ajraladigan differensial tenglamalar/Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali". 2022: 20

16. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "Aholiga tibbiy xizmat kўrsatish sohasining kelgusi xolatini bashoratlash". Сервис" илмий-амалий журнал. 2022: 56-59
17. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "Bir jinsli va bir jinsliga olib kelinadigan differensial tenglamalar. amaliy masalalarga tadbiri (ko'zgu masalasi)/Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali". 2022: 23
18. Фаррух Қодиров. "Аҳолига хизмат кўрсатиш соҳасининг моделлаштиришни тизимли имитация қилиш". ИЎТИСОДИЙ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ОЙЛИК НАШР. 2022
19. Abdirasulov Javohir Qodirov Farrux. "YOSHLAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDA MILLIY ONLAYN KITOV DO'KONINI ISHLAB CHIQUISH VA TADBIQ ETISH". Архив научных исследований. 2020/11/5
20. Фаррух Қодиров. "АҲОЛИГА ТИББИЙ ХИЗМАТ КўРСАТИШДАН ОЛИНГАН ДАРОМАД ВА ХАРАЖАТЛАРНИ ИМИТАЦИОН МОДЕЛИ". TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI "O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY. 922
21. Qodirov Farrux Ergash o'g'li. "Sonli qatorlar.(musbat hadli qatorlarning yaqinlashish teoremlari. leybnis teoremasi, absolyut va shartli yaqinlashish.) 2022/2/17". Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali страницы. 137-151